

Література

1. Куликов В. Н. Криминалистическое понятие обстановки совершения преступления // Вестник Московского университета. Сер. 11. Право. — М., 1982. — № 5. — С. 74–81.
2. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: Монографія. — О.: Феєкс, 2007. — 260 с.
3. Берназ В. Д. Методика расследования краж народнохозяйственных грузов на морском транспорте: Учеб. пособие. — К.: ПИИРИО Киев. высш. шк. МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1989. — 72 с.

УДК 343.985:343.611

М. О. Ткаченко

**РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ
З МЕТОЮ ЗАВОЛОДІННЯ НЕРУХОМИМ МАЙНОМ:
ДЕЯКІ ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ**

Протягом останніх десяти років в Україні спостерігається зростання кількості тяжких злочинів з проявом особливої жорстокості, використанням вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв. З розвитком ринкової економіки, інституту приватної власності та інших чинників, що сприяють конкуренції як в бізнесі, так і в політичній діяльності, дедалі більше поширюється такий вид злочину, як вбивство з метою заволодіння нерухомим майном.

Це значною мірою нове для нашого суспільства кримінальне явище. Зростання кількості вбивств з метою заволодіння нерухомим майном також зумовлюється падінням рівня добробуту значної частини населення, відсутністю житла у багатьох громадян нашої держави, зростанням цін на нерухомість, дезорганізацією розвитку нормальних ринкових відносин, недосконалістю їх правового регулювання, особливо у сфері приватизації, різким ростом озброєності злочинних угруповань, якості їх технічної оснащеності і значним фінансовим забезпеченням, загостренням конфліктів між злочинними угрупованнями через розподіл сфер злочинного впливу, активним створенням злочинними об'єднаннями власних комерційних структур і використанням їх для вчинення злочинів.

Особливої актуальності, на нашу думку, цьому напрямку дослідження додає те, що сучасна глобальна фінансова криза створює умови для докорінної зміни будівельного ринку в Україні та загострення ситуації у цій сфері. Доступ пересічних громадян до можливостей отримання житла стає у цій ситуації дедалі обмеженим, що і створює додаткові передумови для вчинення умисних вбивств з метою заволодіння нерухомим майном.

Передусім варто відзначити, що під умисним вбивством, вчиненим з метою заволодіння нерухомим майном, треба розуміти умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (за-

мовника) або без такого, вчинене з метою набуття права власності на певний об'єкт нерухомості або одержання права розпоряджатися цим об'єктом [1]. Відповідно до чинного законодавства, подібні дії кваліфікуються за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України, тобто як умисне вбивство, вчинене з корисливих мотивів.

У випадку вчинення на замовлення цього виду вбивства таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник — вчинити або не вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру.

Одним з головних елементів криміналістичної характеристика цього виду вбивств є мета заволодіння нерухомим майном. Мета за своєю сутністю є дуже схожою з мотивом вчинення злочину, але на відміну від нього має ряд суттєвих відмінностей. Якщо мотив — це внутрішній, свідомий потяг особи до вчинення злочину, то мета — це те, чого прагне досягти винний, його уявлення про кінцевий результат злочину — наслідки, які настануть, тобто мета — це ідеальне відтворення винною особою всієї картини наслідків, яких вона прагне досягти, вчинюючи суспільно небезпечне діяння. На думку В. Карташева, мета перебуває у прямій залежності від потреби, яку необхідно задовольнити при наявних реальних можливостях, і є у цьому процесі її прямим наслідком [2]. Що є характерним для мети, з якою вчинюються вбивства для заволодіння нерухомим майном, — це те, що вона може бути різною для організатора та виконавця цього злочину. Так, організатор переслідує мету набуття права власності на житло чи іншу нерухомість або б можливість розпоряджатися певними об'єктами нерухомості, у той час коли виконавець здебільшого може мати за мету отримати лише грошову винагороду за вчинене вбивство або інші вигоди матеріального характеру. Мотив вчинення цього виду вбивства переважно є однаковим як для організатора, так і для виконавця цього злочину, хоч не виключаються випадки, коли виконавець вчиняє вбивство з інших мотивів (особисті стосунки або помста).

Варто зазначити, що вбивства, вчинені з метою заволодіння нерухомим майном, варто розділити на дві групи: 1) вчинені на побутовому рівні; 2) вчинені у сфері бізнесу та організованої злочинності. Можна впевнено сказати, що розслідування вбивств, що належать до другої групи, являє найбільшу складність. Для «побутових» вбивств з метою заволодіння нерухомим майном є очевидним його вчинення саме з корисливих мотивів, а у випадку вбивств, вчинених у сфері підприємницької діяльності, — за економічними мотивами [3].

Абсолютно точна кількість вбивств з метою заволодіння нерухомим майном, вчинених на побутовому підґрунті, невідома, оскільки у статистичній звітності вони окремо не відокремлювалися та мало чим відрізнялися від звичайних побутових вбивств способом вчинення, знаряддям, яке застосовувалось, ступенем тяжкості та методикою розслідування. Результативність їх розкриття, звичайно, є достатньо високою та становить у середньому не менше 70%. Це обумовлюється тим, що родинні, робочі та інші соціальні зв'язки між потерпі-

лим та злочинцем не є занадто складними для виявлення та побудови відповідних слідчих версій.

Якщо побутові вбивства, що вчиняються з метою заволодіння нерухомим майном, відомі достатньо давно в Україні і слідчі органи мають досвід їх розкриття та розслідування, то вбивства з метою заволодіння нерухомим майном у сфері організованої злочинності та бізнесу, як легального, так і тіньового, можна вважати явищем відносно новим, яке почало поширюватися здебільшого з початку 1990 р. Ці злочини являють особливу суспільну небезпечність, відрізняються крайнім цинізмом та жорстокістю, високим професіоналізмом їх організаторів та виконавців, а іноді — показовою демонстративністю. Із розвитком ринкових відносин, легалізацією тіньового бізнесу збільшення числа вбивств з метою заволодіння нерухомістю став найбільш інтенсивним. Абсолютна більшість подібних злочинів (близько 90 %) вчинюється за економічними мотивами та характеризується складністю у розкритті та розслідуванні. Багато вбивств у корисних цілях за бажанням наймачів, які належать до комерційних структур, вчинюються на підґрунті конфліктів через сфери впливу, лідерства всередині злочинних угруповань або розподілу набутого, залякування та усунення конкурентів.

Місце вбивства, що вчинено з метою заволодіння нерухомим майном, також залежить від виду вбивства — «побутового» або «економічного». У першому випадку місце вчинення вбивства злочинці нерідко прив'язують до місця проживання жертви. Часто вбивство вчинюється на виході з дому чи під час повернення, іноді — на робочому місці. Вбивства першої групи найчастіше вчинюються в місці, де проживає потерпілий або біля нього, на території підприємства, установи, організації, де він працює, в громадському місці, поза населеним пунктом, куди його виманює виконавець або замовник.

З іншого боку, вбивства другої групи у своїй абсолютній більшості вчинюються на вулицях, іноді шляхом обстрілу жертви із рухомих транспортних засобів, таких як автомобіль, мотоцикл та інші. Досить часто такі вбивства вчинюються в під'їздах будинків, у яких мешкає або працює потерпілий, або біля них. Значна кількість злочинів вчинена на автодорогах, у автомобілях чи з їх допомогою. Іноді місцем вбивства є автомобіль, в який закладається вибуховий пристрій, що в свою чергу частково дозволяє уникнути зайвих слідів злочину.

Характерним для таких вбивств є те, що місце вчинення злочину дуже тісно пов'язане із часом його вчинення. Оскільки вихід на роботу та повернення з неї є найбільш прогнозованими для злочинця місцями, в яких можна очікувати на появу майбутньої жертви злочину. Це дозволяє виконавцю недовго знаходитись у місці очікування та залишатись непоміченим.

На початковому етапі методика розслідування кримінальної справи за фактом вбивств з метою заволодіння нерухомим майном, а також обрання конкретних слідчих дій, які б були найбільш характерними для обставин, що виникли, залежать від двох особливо важливих факторів.

По-перше, від початкової інформаційної бази, яку становлять результати

огляду місця події, проведення експертиз при огляді речових доказів, показання свідків-очевидців, а також добуті оперативними шляхами матеріали та отримані іншими шляхами фактичні данні, які відображають особливості конкретного злочину.

По-друге, направлення пошуково-слідчої діяльності від особи злочинця до події злочину. Фундаментальну базу становлять відомості про злочинця (замовника, виконавця), життєдіяльність потерпілого, мотиви його вчинків, відомості про його зв'язки з оточуючими (родичами, друзями, колегами по роботі тощо), мотиви, які виникають у зацікавлених у смерті потерпілого осіб.

Слідча діяльність повинна проводитися як у першому, так і у другому напрямку. Ці обидва фактори становлять невід'ємний елемент розслідування у кримінальних справах, оскільки тільки їх успішне поєднання може привести до головного результату — розкриття кримінальної справи, встановлення та затримання злочинців, притягнення їх до кримінальної відповідальності відповідно до законодавства України.

Нерідко вбивство з метою заволодіння нерухомим майном вчиняється на замовлення особою з кола близького оточення потерпілого. Досить часто у ролі замовників таких вбивств виступають їх партнери по справі з метою заволодіння майном підприємства у повному обсязі. Додатковою підставою можуть виступати суперечки серед засновників підприємства, в якому працював потерпілий, з приводу ведення бізнесу або якісь взаємні претензії один до одного його співвласників щодо певних об'єктів нерухомості. В таких ситуаціях, як правило, підбираються випадкові, не професійні злочинці через відсутність у замовників прямого виходу на злочинні угруповання.

Як вже зазначалося, окрім вчинення вбивств з метою заволодіння нерухомим майном за економічними мотивами, можливе вчинення їх за побутовими мотивами. В таких випадках жертвами є особи, які мають нерухомість та які склали заповіт на користь своїх родичів.

У переважній більшості випадків замовники проживали разом з потерпілими в одному населеному пункті, одному мікрорайоні, а іноді в одному будинку та навіть одній квартирі. Всі вони були у тісних стосунках з потерпілими — були їх родичами, колишньою дружиною тощо. Перебували з ними в конфліктних відносинах. Виконавці використовують для досягнення мети злочину такі знаряддя: ножі, різноманітні засоби удушення, мисливську зброю.

Здебільш організаторами можуть бути особи, які перебувають у родинних відносинах чи перебували в них у минулому. Злочин вчинюється з метою: заволодіти житлом потерпілого напередодні розлучення, отримати у спадок майно потерпілого або усунути від спадку іншу особу (спадкоємця за заповітом чи за законом спадкоємця першої черги) тощо.

У будь-якому разі розслідування вбивств, вчинених з метою заволодіння нерухомим майном, пов'язане з виявленням значної кількості соціальних, економічних або родинних зв'язків, встановленням правового статусу конкретного об'єкта нерухомості та дослідженням переходу права власності на цей об'єкт, що і обумовлює опрацювання усіх можливих слідчих версій.

Література

1. Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 7 серпня 1997 року // Кримінальне судочинство в Україні: Судова практика. Злочини проти життя особи (вбивства): Офіц. вид. / Верховний Суд України; Відп. ред. П. П. Пилипчук. — К., 2007. — С. 283.
2. Карташев В. А. Русское уголовное право. Часть Общая. Т. 1. — 1992.
3. Шульга А. О. Особливості доказування вбивств на замовлення в стадії досудового слідства. — Донецьк, 2001.

УДК 343.985:343.141/143

Т. В. Колєва

**ПОСТКРИМІНАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДОЗРЮВАНОГО
ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ**

За останні роки теорія доказів поповнилася багатоплановими дослідженнями. Проте в ній залишаються проблеми, що вимагають глибшого вивчення. До таких належить проблема посткримінальної поведінки підозрюваного. Дослідження криміналістичних аспектів посткримінальної поведінки дозволяє визначити ситуації, коли така поведінка може відіграти роль непрямих доказів, а інформація щодо неї зможе включатися в систему доказів у кримінальній справі. Таке поповнення доказової бази у кримінальних справах повинне сприяти застосуванню тактичних прийомів доказування окремих обставин та підвищенню ефективності розслідування злочину в цілому.

Окремі питання доказовості посткримінальної поведінки розглядали Р. С. Белкін, А. Г. Вінберг, Г. Н. Мудьюгін та інші вчені. Але на сьогодні ця проблема не вичерпана і потребує більш докладного дослідження.

Метою даної статті є з'ясування змісту і структури посткримінальної поведінки підозрюваного, факторів, що її зумовлюють, для наступної оцінки в ролі джерела доказової інформації та напрямів її використання.

Невід'ємною складовою частиною криміналістичної характеристики злочинів є відомості про посткримінальну поведінку підозрюваного.

Посткримінальна поведінка — це усвідомлені або нусвідомлені дії, що здійснюються винною особою після вчинення злочину і певним чином пов'язані з ним.

Після вчинення злочину винна особа аналізує наслідки своїх злочинних дій, моделює свою наступну поведінку, розпоряджається придбаним злочинним шляхом майном, приховує сліди злочину, вживає заходи для того, щоб його не викрили і не притягли до кримінальної відповідальності.

Постзлочинна діяльність, зазначає С. О. Сафронів, — це діяльність особи після вчинення злочину, яка знаходиться в каузальному зв'язку з вчиненим нею деліктом. Вона не обмежується рамками способів приховування злочину або протидією розслідуванню. Її слід розглядати в двох аспектах: по-перше, як постзлочинну діяльність особи до моменту діяльності правоохоронних органів